

CEDAW'DAN İSTANBUL SÖZLEŞMESİNE KADIN HAKLARI VE TÜRK İÇ HUKUKUNA ETKİLERİ

Yetkili Yazar | Correspondent Author: Emine Gülselcen
KAFKASYALI

Women's Rights from Cedaw to the Istanbul Convention and
Their Effect on Turkish Domestic Law

Yazar(lar) | Author(s)
Emine Gülselcen KAFKASYALI¹

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geliş Tarihi : 07/06/2023
Makale Kabul Tarihi : 26/06/2023

Anahtar Kelimeler: Kadına Karşı Ayrımcılık, Kadına Şiddet, CEDAW, İstanbul Sözleşmesi, 6248 Sayılı Kanun

ÖZ

İnsan hakları konusunda dünya genelinde belirli bir uzlaşma sağlanırken insan kavramının içinde yer alan ancak tüm toplumlarda var olan kadının her alanda ve her bakımdan geri olması insan haklarının tam olarak gerçekleşmesini engellemektedir. Kadınlar sadece geri kalmış toplumlarda ayrımcılığa uğramamakta gelişmiş toplumlarda da kadınlara yönelik ayrımcılık söz konusudur. Batı'da ortaya çıkan kadın hareketleri ya da feminist hareketler bu ayrımcılığın ortadan kaldırılması amaçlıydı. Başlangıçta eğitim hakkı, oy hakkı gibi taleplerden yola çıkan kadın hakları savunucuları 1960'lı yıllardan itibaren toplumun her alanındaki ayrımcılığın ortadan kalkması ve İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (İHEB)'ndeki ilkelerin tam anlamıyla hayata geçirilmesinin mücadelesini verdi.

Tek başına insan haklarıyla ilgili düzenlemelerin kadınların haklarını sağlamada yetersiz kalması spesifik düzenlemeler yoluyla kadın haklarının geliştirilmesi için çaba harcandı. Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW), bu bakımdan önemli bir dönüm noktasıdır. İnsan haklarının tam anlamıyla uygulanması, dezavantajlı durumda olan kadınların haklarının daha fazla korunması ile mümkündür. Bu sebeple kadına karşı her türlü ayrımcılığı yasaklayan CEDAW, taraf devletlerin iç hukuklarının Sözleşme ile uyumlu hale getirilmesinde denetim mekanizmaları yoluyla taraf devletler üzerinde zorlayıcı bir etkide bulundu.

CEDAW'la başlayan kadın hakları ile ilgili evrensel düzenlemelerin yanı sıra Avrupa Konseyi de Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçerisinde Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi) ile özellikle şiddet odaklı hak ihlallerini ortadan kaldırmak amacıyla taraf devletlere yeni yükümlülükler getirdi.

CEDAW'a ve İstanbul Sözleşmesine taraf olan Türkiye kendi iç hukukunda Anayasa başta olmak üzere birçok kanunda köklü değişikliklere giderek taraf devlet olarak yükümlülüklerini yerine getirmeye çalışmaktadır. Sadece kamu kurum ve kuruluşlarının ve personellerinin değil toplumun tüm bireylerinin kadın hakları konusunda bilinçlenmesi sağlanmaya çalışılmaktadır.

Türkiye, İstanbul Sözleşmesinden 20 Mart 2021 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanan Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle çekilmiş olsa dahi, uluslararası sözleşme olan CEDAW, Anayasa, Türk Medeni

¹ Dr. Öğretim Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi İ.İ.B.F. Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, ORCID No:0000-0001-8780-3903, e-posta-gulkafkasyali@yahoo.com.tr

Kanunu, Türk Ceza Kanunu ve 6248 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, kadın haklarını korumaya her bakımdan devam etmektedir.

ARTICLE INFORMATION

Submission Date : 07/06/2023
Accepted Date : 26/06/2023

Keywords:

Discrimination against woman, violence against woman, CEDAW, Istanbul Convention, Law No. 6248

ABSTRACT

While a certain consensus has been reached worldwide on human rights, the fact that women who are included in the concept of human beings and exist in all societies, have been on the back burner in all areas and in all respects has prevented the full realization of human rights. Women have not only been discriminated against in underdeveloped societies but also in developed societies. The women's movements or feminist movements that emerged in the West were aimed at eliminating this discrimination. Women's rights advocates, who initially set out with demands such as the right to education and the right to vote, have fought for the elimination of discrimination in all areas of society and the full realization of the principles of the Universal Declaration of Human Rights (UDHR) since the 1960s.

Since human rights regulations alone were insufficient to ensure women's rights, efforts were made to promote women's rights through specific regulations. The Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) is an important milestone in this respect. The full realization of human rights is only possible with greater protection of the rights of disadvantaged women. Therefore, CEDAW, which prohibits all forms of discrimination against women, has had a coercive effect on State Parties through its supervisory mechanisms in harmonizing their domestic laws with the Convention.

In addition to the universal regulations on women's rights that started with CEDAW, the Council of Europe has also introduced new obligations for state parties with the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) to eliminate rights violations, especially those centered on violence.

As a party of CEDAW and the Istanbul Convention, Türkiye is trying to fulfill its obligations as a party state by making radical changes in many laws, especially the Constitution. Efforts are being made to raise awareness of women's rights not only among public institutions and organizations and their personnel, but also among all members of society.

Although Türkiye withdrew from the Istanbul Convention with a Presidential Decree published in the Official Gazette on March 20, 2021, the international convention CEDAW, the Constitution, the Turkish Civil Code, the Turkish Penal Code and Law No. 6248 on the Protection of the Family and Prevention of Violence against Women continue to protect women's rights in all respects.

1. Giriş

İnsan hakları, devletin mutlak otoritesine karşı onun etkilerinin sınırlanarak insanların belirli güvencelere kavuşturulması fikrini savunan Batılı düşünürler ve onları destekleyen burjuvazinin çabaları ile gelişim gösterdi. Avrupa'da 17. yüzyıldan itibaren önce çeşitli beyannameler sonrasında ise anayasalarla temel hak ve özgürlükler düzenlendi. 1689 Yurttaş Hakları Beyannamesi, 1776 ABD Bağımsızlık Bildirgesi, 1787 Amerikan Anayasası, 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi, 1791 Fransız Anayasası ile başlayan süreç insan haklarının Batılı devletlerdeki temel hak ve hürriyetlere dair düşüncelerin yazılı metinler hatta anayasalar yoluyla bağlayıcılık

kazanmasını sağladı. Bu tarihi birikim, Birleşmiş Milletler (BM) Antlaşması ve İHEB ile ana ilkelerin bir coğrafyayla sınırlı olmadan tüm devletlerin onayına sunulması ve birçok devletin de bu konudaki olumlu yaklaşımı insan haklarının somut olarak gelişmesi açısından kayda değer bir ilerlemeydi.

İnsan hakları, insanların insan olmaları sebebiyle sahip oldukları haklardır. İnsan hakları sadece belirli bir devletin, dinin, ırkın, cinsiyetin veya bir grubun üyelerine değil bütün insanlara ait olmaları bakımından evrensel niteliktedir (Heywood, 2007:434). Bu hakların vazgeçilmez, devredilemez olmaları, onların devlete, özel kişilere ve örgütlere karşı da ileri sürülebilmesine imkân tanır. İnsan hakları kavramı, insanların kendilerini yetiştirmeleri ve geliştirmeleri konusunda özgür oldukları bir dünya algısı üzerine kuruludur. Bu bakımdan, ideal olan bir dünyada insan haklarının yanı sıra kadın haklarından, çocuk haklarından ayrıca bahsedilmesine gerek olmayacaktı. Çünkü insan hakları ile kadının da çocuğun da hakları korunmuş olacaktı. Ancak insan haklarının gelişimiyle ilgili sürece bakıldığında insan kavramı dahi önceleri beyaz, erkek ve burjuva olanı ifade etmekteydi (Berktaş, 2004: 2-3; Uygun, 2015: 485). Batı’da başlayan insan haklarını geliştirmeye yönelik taleplerin ve bu talepleri karşılamaya yönelik adımların yanında kadınlar da insan haklarına yönelik bu gelişmelerden faydalanmak üzere çaba göstermekteydi.

19. yüzyıldan itibaren Batı’da feminizm hareketinin de öncüsü olarak kabul edilen bazı kadın yazarlar tarafından, kadınların erkeklerle eşit haklara sahip olması gerektiği, kadınların eğitilmiş olmaması sebebiyle geri kaldıkları ve bu durumun düzeltilmesi gerektiği üzerine yazılar yayımlandı (Heywood, 2007:87). Bu faaliyetler neticesinde başlangıçta eğitim hakkının, ilerleyen yıllarda da seçme ve seçilme hakkının tanınması ile birlikte kadın hakları konusu genel bir mesele olarak kabul görmeye başladı. Devletlerin öncülük ettiği kadın hakları konusundaki düzenlemeler zamanla uluslararası nitelik kazanmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında uluslararası alanda insan haklarına dair yapılan düzenlemeler devletlerde ve toplumlarda insan hakları konusunda bir bilinç oluşturmaya başladı. Ancak insan hakları ile ilgili gelişmeler elbette çok kısa sürede sadece uluslararası düzenlemelerle istenilen duruma gelemeydi. İnsan hakları konusunda ilerlemenin yavaşlığı kadınlar bakımından çok daha fazla olumsuzluğa ve hak ihlaline yol açmaktaydı.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Avrupa’daki kadın hareketleri kültürel ve politik eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için sadece insan hakları ile ilgili düzenlemelerin yeterli görülmediği ayrıca özel olarak kadınlarla ilgili ayrımcılığa ve şiddete uğrama şeklinde ortaya çıkan ihlalleri önleme ve ortadan kaldırmaya yönelik düzenlemelerin yapılması için de kamuoyu oluşturdu. Kadın hareketleri aşama aşama kadın hakları ile ilgili beyannamelerin, bildirilerin yayınlanmasına yol açtı. Nihayetinde çalışmanın da temel metinlerini oluşturan evrensel düzeyde BM tarafından yapılan “Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)” ile bölgesel düzeyde Avrupa Konseyince yapılan “Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi (İstanbul Sözleşmesi)” kadın hareketlerince dile getirilen taleplerden de etkilenecek hazırlandı.

Bu makalede Türkiye'nin taraf olduğu insan hakları Sözleşmelerinden özellikle doğrudan kadın haklarını konu edinen sözleşmelerin Türk iç hukukunda kadın hakları ile ilgili düzenlemelere etkisi incelenmektedir. Ayrıca, sözleşmelerin Türk iç hukukunda kadın hakları konusunda oluşturduğu olumlu gelişmelerin Türkiye'nin İstanbul Sözleşmesine taraf olmaktan çekilmesi durumunda ne ölçüde sekteye uğrayacağı da değerlendirilmektedir.

Türkiye, İstanbul Sözleşmesine önce taraf olup sonrasında taraf olmaktan çekilmiş olsa da kadın hakları bakımından Türk iç hukukunda bu sözleşmenin referans alındığı iç hukuk düzenlemeleri halen yürürlüktedir. Nitekim yapılacak bilimsel çalışmaların, herhangi bir sözleşmenin tarafı olup olmamak konusunda siyasi ve spekülatif yorumlar yerine, kadın haklarını korumak adına yapılan hukuki düzenlemelere odaklanması elbette daha doğru olacaktır.

Çalışma iki bölümden oluşmakta olup birinci kısımda, uluslararası bir sözleşme ve kadın hakları konusunda temel metin olan CEDAW'a kadar uzanan tarihi süreç içerisinde kadın haklarıyla ilgili alınan kararlar ve CEDAW ile bölgesel planda yapılan İstanbul Sözleşmesi ele alınacaktır. İkinci kısımda ise bu sözleşmelerin Türk iç hukukunda anayasa başta olmak üzere diğer kanunlara etkisi ve Sözleşmelerin etkisiyle oluşturulan 4230 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve 6248 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ile getirilen yenilikler incelenmektedir.

2. Kadın Haklarına İlişkin Uluslararası Düzenlemeler

Yaşanan iki dünya savaşının yıkıcılığından edinilen tecrübeyle tüm dünyada insan haklarının geliştirilmesi için çalışmalar yapılması gerektiği düşüncesiyle faaliyetlerine başlayan BM, zaman içinde bir taraftan teorik çalışmalarla atılacak adımların yönünü tayin ederken diğer taraftan da teorik düzenlemelerin pratikte uygulanması için çeşitli yapılar ve mekanizmalar kurmuştur. İnsan hakları konularında yapılan yoğun teorik hukuki çalışmalar ve bu çalışmalar üzerinde yapılan tartışmalar doğrultusunda, devletlerin bu konuda sorumluluk kabul etmesi ya da hissetmesi büyük ölçüde sağlanmıştır. Her ne kadar elde edilen sonuçlar istenen ölçüde olamasa da insan hakları konusunda, uluslararası kamuoyunun devletler üzerinde baskı kurarak bazı adımlara zorlaması her geçen gün biraz daha artmaktadır.

Genel olarak insan hakları konusu, hukuki değerlendirmelerden ziyade politik değerlendirmelerin yapıldığı ve devletler üzerinde oluşturulan baskıların vasıtası ve vesilesi gibi gösterilmekle beraber, bütün politik inkârların, direnişlerin ve itirazların yanında eski zamanlara göre ciddi ilerlemenin gerçekleştirildiği ve önemli hukuki düzenlemelerin yapıldığı bir alan olmuştur. İnsan haklarının içinde olmasına rağmen kadın hakları konusu ise politik açıdan daha az direnişle karşılaşan ve karşı çıkmanın çok daha zor olduğu bir alan olmuştur. Nitekim kadın hakları konusundaki gelişmelere ve gereken düzenlemelerin yapılmasına karşı çıkmak, hemen hemen bütün dünyada bağnazlığın ve geri kalmışlığın göstergesi sayılmaktadır. Hatta kadın haklarına itiraz etmek için sunulan inanç olsun, kültür olsun, ideoloji olsun bütün gerekçeler, bütün dünya kamuoyu tarafından eleştirilmekte ve kınanmaktadır. Bu durum elbette kadın hakları konusundaki hukuki çalışmaları olumlu yönde etkilemektedir.

2. 1. BM'nin Kuruluşundan CEDAW'a Kadarki Süreç

BM örgütünün kurulması ile birlikte, temel insan haklarına ilişkin düzenlemelerin ve mekanizmaların yanı sıra sadece kadının toplum içindeki statüsünü geliştirmek için de çeşitli düzenlemeler yapılmış ve Komisyonlar oluşturulmuştur. BM Antlaşmasının Amaç ve İlkeler başlıklı birinci bölümü m.1/3'te "...ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesinde uluslararası iş birliğini sağlamak", Örgütün amacı olarak düzenlenerek kadın ve erkek arasında herhangi bir ayırım yapılamayacağı belirtilmiştir. Antlaşmaya göre, BM Genel Kurulu da herkesin hiçbir ayırma tabi tutulmadan insan hakları ve temel özgürlüklerden yararlanmasını sağlamak konusunda bazı yetkilere sahiptir.²

Ayrıca 55. maddenin c fıkrasına göre; herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine hiçbir ayırım yapılmaksızın saygı gösterilmesini BM'nin kolaylaştıracağı³, 59. maddede ise 55. maddede düzenlenen hususlara ilişkin ihtisas kuruluşu oluşturmak üzere örgütün girişimde bulunması konusu düzenlenmiştir. BM Antlaşması 60. maddesinde, ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı yapılmaksızın herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine bütün dünyada etkin bir biçimde saygı gösterilmesi konusunda Genel Kurulun ve Ekonomik ve Sosyal Konseyin yetkili olduğu belirtilmiştir. BM Antlaşmasında yer alan konuyla ilgili amaçların gerçekleştirilmesi için kadın erkek eşitliğini sağlamaya ve kadına yönelik ayrımcılığı ortadan kaldırmaya yönelik düzenlemeler yapılmaya başlanmıştır.

BM'nin ekonomik ve sosyal konularda çalışmalarını yürütmek üzere Ekonomik ve Sosyal Konsey (ECOSOC) kurulmuştur. Konsey, iktisadi ve sosyal konulara ek olarak insan haklarının geliştirilmesi amacıyla komisyon kurma yetkisine de sahiptir. Birleşmiş Milletler Anlaşmasına dayanan bu yetkiyle ECOSOC'a bağlı olmak üzere 1946 yılında İnsan Hakları Komisyonu ve Kadının Statüsüne Dair Komisyon olmak üzere iki komisyon kuruldu.

İHEB'i hazırlayan İnsan Hakları Komisyonu, ayrıca her türlü ayrımcılığın önlenmesi ve insan haklarıyla ilgili çalışmalar yapmak konusunda yetkili olarak ECOSOC'a rapor sunma ve tavsiye verme yetkisine de sahiptir. 1966 tarihli Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik ve Sosyal Haklar Sözleşmesini de İnsan Hakları Komisyonu hazırladı. 2006'da İnsan Hakları Konseyi ismiyle anılmaya başlayan Komisyon ayrımcılık yasağıyla ilgili ilkeler barındıran Sözleşmeleri hazırlayarak insan haklarının gelişmesine katkıda bulundu (Çağırın, 2020: 226).

BM Antlaşmasını müteakip BM İnsan Hakları Komisyonunca hazırlanan ve Genel Kurul'da 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel

² BM Antlaşması 13/1- "Genel Kurul b. Ekonomik, sosyal, kültürel alanlarda, eğitim ve sağlık alanlarında uluslararası iş birliğini geliştirmek ve ırk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan hakları ile temel özgürlüklerden yararlanmasını kolaylaştırmak için araştırmalar yapılmasına önayak olur ve bu amaçla tavsiyelerde bulunur".

³ BM Antlaşması 55/c; "İrk, cinsiyet, dil ya da din ayrımı gözetmeksizin herkesin insan haklarına ve temel özgürlüklerine bütün dünyada etkin bir biçimde saygı gösterilmesini, kolaylaştıracaktır".

Beyannamesinin 2. maddesinde cinsiyet ayrımı olmaksızın kadın erkek herkesin bu bildirgede düzenlenen haktan yararlanacağı vurgulanmıştır.⁴

Kadının Statüsüne Dair Komisyon (CSW) ise kadın haklarını çeşitli alanlarda geliştirmek amacıyla çalışmak, ECOSOC'a bu konuda tavsiye vermek ve rapor hazırlamak üzere kurulmuştur. İnsan Hakları Komisyonunun bir alt dalı olarak kurulan ancak ilerleyen dönemde ayrı bir komisyon statüsü elde eden CSW, kadınlarla ilgili yeterli düzenlemenin olmadığını düşündüğü konularda özel bazı düzenlemelerin yapılmasına yönelik faaliyet yürütmüştür. Genel Kurul tarafından 20 Aralık 1952'de kabul edilen Kadınların Siyasi Haklarına İlişkin Sözleşme, Meclis tarafından 29 Ocak 1957'de kabul edilen Evli Kadınların Vatandaşlığına İlişkin Sözleşme, 7 Kasım 1962'de kabul edilen Evlenme ve Evlenmelerin Asgari Yaşı ve 1 Kasım 1965'te Evlenmeye Rıza, Evlenme İçin Asgari Yaş ve Evliliklerin Tescil Edilmesine İlişkin Tavsiye Kararı gibi.

Her iki komisyon da insan hakları konusunda bağlayıcı düzenlemelerin oluşmasına katkıda bulunmuştur. Komisyonların hazırladıkları çalışmalar, Genel Kurul Kararları olarak veya Sözleşme olarak kabul edilmiştir. Kadının Statüsüne Dair Komisyon, kadınlarla ilgili konuların genel düzenlemelerle yeterince garanti altına alınmadığı düşüncesiyle kadınları, genel insan hakları düzenlemelerinin dışında özel bir konu olarak ele alan düzenlemelerin yapılmasını sağladı (CEDAW Report A/CONF.177/7).

16 Aralık 1966 tarihinde BM Genel Kurul kararıyla kabul edilen ve 23 Mart 1976 yılında yürürlüğe giren Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin 2. maddesinin 1. fıkrasında, Sözleşmeye üye devletlerin, kadın ve erkek açısından cinsiyet ayrımı yapılmaksızın Sözleşmede düzenlenen hakları sağlaması ve bu haklara saygı göstermesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca aynı maddenin 2. fıkrasında, taraf devletlerin iç hukuklarında Sözleşmede belirtilen konularda düzenleme yapılması konusunda yükümlülüğü belirtilmiştir.⁵ Ayrımcılık yasağı devletin yükümlülüğü olarak düzenlenmiştir. Sözleşmenin 4. maddesinde, olağanüstü durumlarda dahi cinsiyete dayalı ayrımcılık yapılmaması şartıyla Sözleşmeden doğan yükümlülüklerden ayrı tedbirler alınabileceği belirtilerek kadın ve erkek arasında herhangi bir ayrımcı uygulamaya hiçbir durumda imkân verilmemektedir.⁶ Sözleşmenin 26. Maddesinde

⁴ İHEB 2/1; “Herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka türden kanaat, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka türden statü gibi herhangi bir ayrım gözetilmeksizin, bu Bildirgede belirtilen bütün hak ve özgürlüklere sahiptir”.

⁵ MSHS 2/1; “Bu Sözleşmeye Taraf her Devlet kendi ülkesinde yaşayan ve yetkisi altında bulunan bütün bireylere ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka fikir, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum ya da başka bir statü bakımından hiçbir ayrım gözetmeksizin bu Sözleşmede tanınan hakları sağlamak ve bu haklara saygı göstermekle yükümlüdür. 2. Mevcut mevzuatta ve diğer yasal tedbirlerde henüz düzenleme bulunmayan durumlarda, bu Sözleşmeye Taraf her Devlet, kendi anayasal kurallarına ve bu Sözleşme'nin hükümlerine uygun olarak, bu Sözleşmede tanınan hakların uygulanmasını sağlamak bakımından gerekli olan yasama ve diğer tedbirleri almakla yükümlüdür”.

⁶ MSHS 4/1; “Ulusun hayatını tehdit eden ve varlığı resmen ilan edilmiş olan olağanüstü bir durumun ortaya çıkması halinde, bu Sözleşmeye Taraf Devletler, uluslararası hukuktan kaynaklanan diğer yükümlülüklerine aykırı olmamak ve ırk, renk, cinsiyet, dil, din ya da toplumsal kökene dayalı bir ayrımcılık içermemesi kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde olmak üzere, bu Sözleşmeden doğan yükümlülüklerinden ayrılan tedbirler alabilirler”.

herkesin hiçbir ayırım gözetilmeksizin yasalar önünde eşit olduğu belirtilmektedir.⁷ Sözleşmenin 26. Maddesi genel nitelikli bir içeriğe sahipken 2. ve 4. maddesinde daha özel nitelikli yasaklama söz konusudur.

Ekonomik, Toplumsal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinin 2. maddesinde⁸, Sözleşmede yer alan hakların hiçbir ayırma tabi tutulmaksızın herkes için uygulanacağı düzenlenmiştir. Ayrıca 3. maddede⁹, kadın ve erkekler için Sözleşmede yer alan hakların kullanılmasında, taraf devletlerin eşit haklar sağlamayı taahhüt ettiklerini düzenlemektedir. 7. maddede¹⁰ ise kadınların erkeklerle aynı şartlarda çalışmalarını ve eşit işe eşit ücretin ödenmesi düzenlenmiştir.

İHEB şekli olarak bağlayıcı olmayan BM Genel Kurulu bildirelerinden biridir. İHEB'in bağlayıcı olmamasına karşın İHEB'de düzenlenen ilkeler, Medeni ve Siyasal Haklar Sözleşmesi ile Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesinde yer alarak bağlayıcılık kazanmıştır.

Kadın haklarına ilişkin bir diğer düzenleme ise Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Beynamedir. Kadın haklarını korumak ve geliştirmek düşüncesi ile Genel Kurul'un, Kadının Statüsü Komisyonu'ndan bir beyanname taslağı hazırlamasını talep etmesiyle oluşan Beyanname, 7 Kasım 1967 tarihinde Genel Kurul tarafından 2263 (XXII) sayılı karar ile kabul edildi. Beyannamenin 1. maddesi ile kadına karşı ayrımcılık, erkeklerle eşit haklara sahip olduklarını inkâr etmek veya sınırlandırmak adaletsizlik ve insan onuruna karşı bir suç olarak nitelendirilmiştir.¹¹

Beyannamenin 2. maddesi ile, kadınlara karşı ayrımcılık içeren mevcut kanunların, geleneklerin, düzenlemelerin ve uygulamaların kaldırılması, kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olması için yeterli yasal korumanın sağlanması için tüm uygun önlemlerin alınacağı düzenlenmiştir.¹² 11 maddelik Beyanname ekonomik, sosyal, kültürel ve hukuk alanlarında kadın ve erkek eşitliğinin sağlanmasını amaçlamaktadır. Beyannamenin, hukuken bir sözleşme gibi bağlayıcılığa sahip olmaması sebebiyle Komisyondan bağlayıcı bir anlaşma hazırlaması talep edilmiştir.

⁷ MSHS 26; "Herkes yasalar önünde eşittir ve hiçbir ayırım gözetilmeksizin yasalarca eşit derecede korunur. Bu bakımdan, yasalar her türlü ayırımı yasaklayacak ve ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka fikir, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğum veya diğer statüler gibi, her bağlamda ayrımcılığa karşı eşit ve etkili korumayı temin edecektir".

⁸ ETKHS 2/2; "Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, bu Sözleşmede beyan edilen hakların ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya diğer bir fikir, ulusal veya toplumsal köken, mülkiyet, doğum gibi herhangi bir statüye göre ayrımcılık yapılmaksızın kullanılmasını güvence altına almayı taahhüt ederler".

⁹ ETKHS 3; "Cinsiyet eşitliği Bu Sözleşmeye Taraf Devletler, bu Sözleşmede yer alan bütün ekonomik, sosyal ve kültürel hakların kullanılmasında erkeklere ve kadınlara eşit haklar sağlamayı taahhüt eder".

¹⁰ ESKHS 7; "Adil ve uygun işte çalışma şartları i) Hiçbir ayırma tabi tutulmaksızın özellikle kadınların erkeklerin çalışma şartlarından daha alt düzeyde olmayan şartlarda çalışmaları güvence altına alınarak, eşit işe eşit ve adil ücret;"

¹¹ Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Beyanname 1; "Kadınlara karşı ayrımcılık, erkeklerle eşit haklara sahip olduklarını inkâr etmek veya sınırlamak temelde adaletsizdir ve insan onuruna karşı bir suç teşkil eder".

¹² Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Beyanname 2; "Kadınlara karşı ayrımcı olan mevcut kanunların, geleneklerin, düzenlemelerin ve uygulamaların kaldırılması ve kadın ve erkeklerin eşit haklara sahip olması için yeterli yasal korumanın sağlanması için tüm uygun önlemler alınacaktır".

Komisyona kadına karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve uluslararası bağlayıcılığı olan daha kapsamlı bir sözleşme hazırlama çalışmaları neticesinde, BM Genel Kurulunda 1979 yılında, CEDAW kabul edildi.

Kadınlara yönelik insan hakları ihlallerini ortadan kaldırmayı amaçlayan BM'nin kadınları korumaya ve onların karşılaştıkları şiddet başta olmak üzere, ayrımcılık içeren uygulamaları kaldırmaya yönelik yapmış olduğu çalışmaları arasında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda 20 Aralık 1993'te oylamadan kabul edilmiş olan ve hukuki bakımdan bağlayıcılığa sahip olmayan Birleşmiş Milletler Kadınlara Yönelik Şiddetin Önlenmesi Bildirgesi, kadına yönelik şiddet konusunda ilk uluslararası belgedir (Moroglu, 2016: 296).

2. 2. CEDAW

Kadına Karşı Ayrımcılığı Önleme Beyannamesinde yer alan ilkeleri uygulamak ve kadınlara karşı ayrımcılığın her türlüşünün ortadan kaldırılmasını sağlamak üzere BM Genel Kurulu tarafından CEDAW, 18 Aralık 1979 tarihinde kabul edilerek taraf olmak isteyen devletlerin imzasına açıldı. Sözleşmenin 27. maddesindeki şartın sağlanması ile birlikte de 3 Eylül 1981 tarihinde yürürlüğe girdi.¹³ Sözleşmenin başlangıcında, BM Antlaşmasının, İHEB'in, BM ve ona bağlı uzmanlık kuruluşlarının nezaretinde kabul edilmiş erkeklerle kadınların eşitliğini sağlamaya çalışan uluslararası sözleşmelere, kararlara, beyanlara ve tavsiyelere rağmen kadınlara karşı ayrımcılığın devam etmesinden duyulan endişe ile kadınlara karşı ayrımcılığın, hak eşitliği ve insan şeref ve haysiyetine saygı ilkelerini ihlal ettiğini vurgulanmaktadır.

Sözleşmede her toplumda kadına karşı var olan ayrımcılığın tanımı yapılmaktadır. 'Kadına karşı ayırım', her durumda kadın ile erkeğin eşit olduğu düşüncesine bağlı olarak siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik, medeni ve diğer alanlardaki insan hakları ve özgürlüklerinin tanınmasını, kullanılmasını ve bunlardan yararlanmayı engelleyen, ortadan kaldıran veya ortadan kaldırmayı amaçlayan ve cinsiyete dayalı yapılan her türlü ayırım, mahrumiyet ve kısıtlama olarak tanımlanmaktadır.

CEDAW'ın üç temel prensibi bulunmaktadır: a) Ayrımcılık yapmama, b) Gerçek eşitlik ve c) Devletin yükümlülükleri.

a) Ayrımcılık yapmama: İnsan hakları ile ilgili yapılan bütün düzenlemelerin esas noktasıdır. CEDAW gibi bazı sözleşmelerin esas konusunu oluşturan bir insan hakları normudur. Kanun önünde eşitlik ve hiçbir ayırım yapılmaksızın kanunlar tarafından eşit oranda koruma, insan haklarının korunmasıyla ilgili esas ve genel ilkelerdir. Sözleşme'nin 1. maddesinde belirtilen ayrımcılık, Sözleşmenin konusu itibariyle kadınlara karşı uygulanan ayrımcılığı düzenlemektedir (CCPR General Comment, No. 18).

b) Gerçek eşitlik: Kadın erkek eşitliğinin sadece kamuya ait olan alanla sınırlı olmaksızın özel alanda da yani aile ve evlilik ilişkilerinde de sağlanması önemlidir (Acar, 2010: 17).

c) Devletin Yükümlülükleri: Uluslararası insan hakları hukukunda yükümlülüklerin muhatabı prensip olarak devletlerdir. Devletlerin yükümlülüğü, insan haklarının

¹³ CEDAW 27, "İşbu Sözleşme 20. onaylama veya katılma belgesinin Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine tevdi edilmesini takiben 30. gün yürürlüğe girecektir."

konusuna ve niteliğine bağlı olarak devlet organlarının ve yetkililerinin kendilerinin herhangi bir ihlalde bulunmamasını gerekli kılan haklara “saygı gösterme yükümlülüğü”, devletin hak sahiplerini üçüncü kişi ya da kurumların müdahalesine karşı korumasını ve faileri cezalandırmasını gerektiren yani hakların çiğnenmesine engel olma amaçlı “koruma yükümlülüğü” ve haklardan yararlanılması için devletlerin uygun yasal, idari, mali ve yargısal ve diğer pozitif önlemlerin alınmasını gerektiren “uygulama/gereğini yerine getirme yükümlülüğü” olarak tasnif edilebilir (Akandji-Kombe, 2008: 5; Çağırın, 2020: 37). Bu tasnif genel olarak ekonomik, sosyal ve kültürel hakların yerine getirilmesi amaçlı belgelerin uygulanmasını denetlemekle sorumlu organlarca tercih edilmektedir.

CEDAW, kadın haklarının dünya genelinde olduğunu ve bu hakların her kadına birey olarak tanınması gerektiğini temel ilke olarak düzenler. Kadınların insan haklarının, dünyanın her tarafında her kadın için aynı olduğunu ve kadının toplum içindeki her türlü konumundan bağımsız bir şekilde her kadın için aynı şekilde tanınması gerektiğini belirtir (Acar, 2010:17).

Dünyanın genelinde kadınlara karşı ayrımcılığın olduğu gerçeğinden yola çıkan CEDAW, ayrımcı uygulamaların tamamıyla ortadan kaldırılması gereğinin bir şarta bağlanmaksızın kabul edilmesini düzenler. Sözleşmeye taraf olan devletler, kadınların insan haklarının hayata geçirilmesine engel olan veya yavaşlatan toplumsal, ekonomik veya kültürel olumsuzlukların giderilmesini kabul ederek bu durumu düzeltmekle yükümlüdür (Acar, 2010:17). Devletin yükümlülüklerini yerine getirmesi, Sözleşmenin amacına ulaşması bakımından önemlidir. Bu sebeple devletlerin söz konusu yükümlülüklerini yerine getirip getirmediğini denetlemek üzere denetim mekanizması oluşturulmuştur.

Kadına karşı ayrımcılığın ortadan kaldırılması ve taraf olan devletlerin Sözleşmeyi gerektiği gibi uygulamaları bakımından denetim organı olarak CEDAW Komitesi¹⁴ oluşturulmuştur. Komite a) Rapor Yükümlülüğü, b) Şikâyet prosedürü ve c) Soruşturma prosedürü yoluyla bu denetimi sağlar.

a) Rapor Yükümlülüğü: Taraf devletler, Sözleşme hükümlerinin ülkelerinde etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamak üzere yapılan hukuki, adli, idari ve diğer önlemleri içeren bir raporu, taraf devlet Sözleşmenin kendisi bakımından yürürlüğe girmesinden itibaren bir yıl içinde daha sonra ise en az dört yıllık dönemde bir ve ayrıca Komite ne zaman talep ederse, Komite tarafından incelenmek maksadıyla BM Genel Sekreterine sunmalıdır. Komite, taraf devletlerden gelen bilgileri ve raporları incelemesi sonucu tekliflerde ve genel tavsiyelerde bulunabilmektedir. Komitenin nihai gözlemleri ve kararları/görüşleri yasal olarak bağlayıcı değildir. Sözleşme ile uyumlu olmadığı

¹⁴ CEDAW 17/ 1; “İşbu Sözleşmenin uygulanmasındaki gelişmeleri gözden geçirmek amacıyla, Sözleşme yürürlüğe girdiği zaman 18, Sözleşmeye taraf 35 devletin onayı veya katılmasını müteakip, işbu Sözleşmenin kapsadığı konularda yüksek itibar ve ehliyete sahip 23 uzmandan oluşan, Kadınlara Karşı Ayrımcının Ortadan Kaldırılması Komitesi (bundan böyle komite diye anılacaktır) kurulacaktır. Uzmanlar, Taraf Devletlerce kendi vatandaşları arasından seçilecek ve kendi şahısları namına hareket edecekler, seçimlerde dengeli coğrafi dağılım ve belli başlı hukuki sistemlerle birlikte farklı uygarlıkların temsili de göz önüne alınacaktır”.

düşünülen kamu politikası ve uygulamalarının belirli yönlerini vurgulayarak taraf devletler üzerinde baskı oluşturmayı amaçlamaktadırlar.

b) Şikâyet Prosedürü: CEDAW Ek İhtiyari Protokolünü kabul etmiş taraf devletin, yargılama yetkisi altında olan bireyler veya bireylerden oluşan gruplar tarafından (Doğan, 2015: 227) Sözleşmede yer alan haklardan herhangi birinin ihlali sonucunda mağdur olduğu iddiası ile şikâyet prosedürü işletilebilir.

Komitenin başvuru değerlendirilmesi için iç hukuk yollarının tüketilmesi gerekmektedir. Şayet iç hukuk yollarının işlenmesi aşırı uzuyorsa veya etkili bir sonuç alınma ihtimali zayıfsa bu şart göz önünde bulundurulmayacaktır. Komite şu durumlarda başvurunun kabul edilemez olduğuna karar verecektir.

- “Aynı başvurunun, daha önce Komite tarafından veya başka bir uluslararası soruşturma veya çözüm çerçevesinde incelenmiş veya incelenmekte olması;
- Başvurunun Sözleşme hükümlerine aykırı olması;
- Başvurunun açıkça temelsiz veya yeterli dayanaktan yoksun olması;
- Başvuruda bulunma hakkının kötüye kullanılması;
- Bu Protokol’ün ilgili taraf devlet açısından 'yürürlüğe giriş tarihinden sonra da devam eden olgular hariç, başvuru konusu olan olguların Protokol’ün ilgili taraf devlet açısından yürürlüğe girmesinden önce gerçekleştirilmiş olması”¹⁵

Komite başvuruyu incelenmesinden sonra, başvuruyu ilgili görüşlerini ve varsa tavsiyelerini, ilgili taraflara iletacaktır. Taraf Devlet, Komite'nin görüşlerini ve varsa tavsiyelerini değerlendirerek Komite'nin görüş ve tavsiyeleri neticesinde yapmış olduğu işlemlerle ilgili bilgileri de ekleyip Komiteye altı ay içerisinde yazılı bir cevap sunacaktır.¹⁶

c) Soruşturma Prosedürü: Komite, taraf devletin Sözleşmede düzenlenen hakları ciddi ve sistematik şekilde ihlal ettiği yönünde güvenilir bir bilgi alması halinde, taraf devletin bu bilgiye dair incelemede gözlemlerini sunmasına imkân tanıyarak iş birliği yapmaya davet eder. Komite araştırma neticesinde bulguları görüş ve tavsiyeleri ile birlikte taraf devlete iletir. Taraf devlet, kendisine sunulan bulgulara, yorumlara ve tavsiyelere yönelik kendi gözlemlerini Komiteye altı ay içinde sunacaktır. Bu araştırma gizlilik içinde ve taraf devletin iş birliğiyle gerçekleşecektir.¹⁷

Komiteye, Türkiye de düzenli rapor sunmaktadır. Bu raporlarda mevzuatta yapılan değişiklikler tek tek belirtilirken ayrıca tasarı halindeki hukuki düzenlemeler de yer almaktadır. Sözleşmenin devlete yüklediği yükümlülükleri yerine getirmek üzere yapılan düzenlemeler yanında, Sözleşmenin öngördüğü konularda gelişme kaydedebilmek amacıyla kamu çalışanlarına yönelik eğitimler ve oluşturulan/oluşturulacak kurumlar konusunda da raporlarda Komiteye bilgi verilmektedir.

Bugüne kadar Türkiye sekiz rapor sunmuştur. Komite, Türkiye'nin 1987 yılında sunmuş olduğu ilk raporu değerlendirirken kadınların çalışma hayatında yeterince yer

¹⁵ CEDAW Ek İhtiyari Protokolü 4/2.

¹⁶ CEDAW Ek İhtiyari Protokolü 7/3-4.

¹⁷ CEDAW Ek İhtiyari Protokol madde 8.

bulmadığını, kadınların eğitimlerinin yetersiz olduğunu belirterek özellikle Medeni Kanun'daki ayrımcılık içeren hükümlerin Sözleşme ile uyumlu hale getirilmesi talep edildi. Kadın ve erkek arasındaki ayrımcılığın kültürel anlayıştan gelmesi sebebiyle bu durumun değiştirilmesi için hangi adımların atılacağına Türkiye tarafından açıklanması da istenildi. Üst düzey kamu görevlerinde neden kadınların yer almadığı, kız çocuklarının eğitimlerine devam etmemeleri durumunda ebeveynlerin cezayla karşılaşp karşılaşmadıkları, kadın işsizliğini azaltmak için özel önlemlerin alınıp alınmadığı da Komitenin soruları arasındaydı (Report of CEDAW, 1990:52-59).

Türkiye 1993 tarihli 2. ve 3. birleştirilmiş periyodik raporunda CEDAW'a koyulan çekincelerin kaldırılması ile Türk Medeni Kanunu'nun aile hukukuna ilişkin maddelerinde değişiklik öngören tasarının hazırlandığı belirtilerek değişiklik için çalışmak üzere bir komisyonun oluşturulduğunu ifade etmiştir. Kadın istihdamının artırılmasına yönelik projelerin hazırlandığı, şiddetin önemli bir sorun olduğu ve henüz yeterli sığınma evlerinin bulunmadığı belirtilen raporda genel olarak henüz CEDAW ile uyumlu düzenlemelerin uygulamaya geçirilemediği ancak bir kısmının tasarı düzeyinde tartışıldığı belirtilmiştir. Türk Medeni Kanunu'nun 159. maddesinde yer alan ve kadının çalışmasını kocanın iznine bağlayan hükmün Anayasa Mahkemesi tarafından iptal kararı verilirken Sözleşmenin hükümlerine dayanılmıştır. Bu durum da Sözleşmenin uygulanmasına örnek olarak sunulmuştur. Raporda Türk Ceza Kanunu'nun 438. Maddesinde mağdurun fuhşu meslek haline getiren kadınlardan olması halinde failin cezasına indirim öngörülmekteydi. Sözleşmeye aykırı bu madde kanundan çıkarılmıştır. Raporda Türkiye yaptığı ya da yapmayı planladığı hususları Sözleşme maddeleri çerçevesinde açıklamıştır (KSGM, 1993)

2003 yılında Komiteye sunduğu 4. ve 5 birleştirilmiş periyodik raporda Türkiye, Sözleşmeyi uygulamaya yönelik daha somut gelişmeleri ortaya koymuştur. 1997 yılında zorunlu temel eğitimin 5 yıldan 8 yıla çıkarıldığı, 1998 yılında kabul edilen 4230 sayılı yasanın kabul edildiği, 1999'da CEDAW'a getirilen çekincelerin kaldırıldığı, 2002'de yeni Medeni Kanun'un kabul edildiği yine aynı tarihte Meclis'in CEDAW Ek ihtiyari Protokolünü onayladığı ve kadın istihdamını artırmaya yönelik çalışmalar da raporda yer almaktadır (KSGM, 2003).

Türkiye'nin 2008 yılında Komiteye sunmuş olduğu 6. periyodik rapor, sadece ilgili hükümet kuruluşlarının yanı sıra akademisyenler ve sivil toplum kuruluşlarının da katkılarıyla hazırlanmıştır. Sözleşmenin 9. Maddesine yönelik beyanın 2008 yılında kaldırıldığı, kadın erkek eşitliğini de etkileyecek Anayasa çalışmalarının devam ettiği, 2004 yılında Anayasanın 10. Maddesinde yapılan "Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür" hükmünün eklendiği raporda yer almaktadır. Önceki raporlara da atıflar yapılarak o raporlardaki çalışmaların sonuçlanmış olanları ifade edilmiştir. 2005 yılında yeni Türk Ceza Kanunu'nun yürürlüğe girdiği ve Sözleşmeyle uyumlu olduğu belirtilmiştir. Kadının gelişmesi için yapılacaklar yer alırken eğitim yoluyla kadın-erkek eşitliğinin yaygınlaşmasına yönelik çalışmalar aktarılmaktadır (KSGM, 2008).

Türkiye'nin 2014 yılında Komiteye sunmuş olduğu 7. dönemsel raporunda yine akademik çevreler ve sivil toplum örgütleri katkıda bulunmuştur. 2012 yılında onaylanan İstanbul Sözleşmesi ve 6248 sayılı yasayla kadın haklarının korunması, 2010 yılında Anayasa'da kadınlar lehine yapılacak düzenlemelerin eşitlik ilkesine aykırı olmayacağı düzenlemesi, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkının tanınması,

kadın istihdamının artırılması, 2012’de yapılan değişiklikle temel eğitimin 12 yıl olarak düzenlenmesi, kadının kendi soyadını kullanabilmesi gibi getirilen yeni haklar yer almaktadır (KSGM, 2014).

Komiteye 2020’de sunulan 8. dönemsel raporda, Türkiye’nin kadın- erkek eşitliğini sağlama konusunda ve kadına karşı ayrımcılığı yasaklayan kapsamlı bir mevzuatının olduğu, Türk Ceza Kanunu, Devlet Memurları Kanunu, İş Kanunu, Siyasi Partiler Kanununda Anayasaya ek olarak ayrımcılığın yasaklandığı ve eşitliğin esas alındığı vurgulanmaktadır. Komite’nin tavsiyeleri doğrultusunda Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumuna ayrımcılık yasağının ihlal edilmesinden dolayı herkesin başvurusunun kabul edildiği, Komitenin önerileri doğrultusunda kadına karşı şiddetin önlenmesi için idari bakımdan yapılan çalışmalar, şiddet görme ihtimali olan ya da korunmak zorunda kalan kadın ve çocuklara yönelik sunulan hizmetler de raporda yer almaktadır (GDSW, 2020).

Genel olarak raporlar incelendiğinde Türkiye’nin Sözleşmeyle üstlendiği yükümlülüğü yerine getirdiği, Komite tarafından esaslı unsurlara ilişkin tavsiyelerinin giderek azaldığı, uygulamanın eksiksiz bir şekilde sağlanmasına yönelik tavsiyeler sunduğu fark edilmektedir.

Komite, sadece ülke raporlarını değerlendirmekle kalmayıp bireysel şikayetleri de incelemektedir. Sözleşmeye ek İhtiyari Protokol’ün kabulüyle Türkiye’ye yönelik üç tane bireysel başvuru yapılmıştır. Rahime Kayhan tarafından 2005 yılında Türkiye’ye karşı yapılan başvuruda, başörtüsü takması sebebiyle 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu’nun 125. maddesinin E fıkrası (a) bendi uyarınca, siyasi amaçlarla kurumun “huzur, sükûn ve çalışma düzenini bozma” eylemine atıfla görevine son verilmesi üzerine, iç hukuk yollarını tükettikten sonra Komiteye karşı yapmış olduğu başvuruda Komite, başvuru yapılırken cinsiyet ayrımcılığına yönelik herhangi bir tez ileri sürülmediği için başvurunun iç hukuk yollarının tüketilmemiş olması sebebiyle İhtiyari Protokol’ün 4. maddesi 1. fıkrası kapsamında kabul edilemez nitelikte olduğuna karar vermiştir (CEDAW/C/34/D/8/2005:11). R.K.B.’nin Türkiye’ye karşı Komiteye yaptığı başvuruda iş akdinin feshine gerekçe gösterilen gayri ahlaki davranışların birlikte işlendiği erkek çalışanın iş akdinin feshedilmemesine rağmen başvuruçunun iş akdinin feshinin cinsiyete dayalı ayrımcılık olduğu iddiasının ulusal yargı makamları tarafından yeterince dikkate alınmayıp sadece tazminat haklarının iadesinin eksik olduğu iddiasıyla yapmış olduğu başvuru neticesinde Komite, Sözleşmenin madde 11/1 (a) ve (d) çerçevesinde cinsiyet temelinde ayrımcılık oluştuğu ve bu maddelere göre ihlal oluştuğuna karar vermiştir (CEDAW, 28/10: 13). 2015 yılında yapılan diğer bir başvuruda ise Singapur vatandaşı olan ve bir Türk vatandaşıyla evli olan N.M.’nin ortak çocuklarının rızası olmaksızın Malezya’dan Türkiye’ye kaçırılışı ve çocuklarını almak için verdiği hukuki mücadelede kadın olduğu için ayrımcılığa uğradığını iddia etmiştir. Komite, başvuranın iddiasını yeterli argümanlarla ispatlayamadığı gerekçesiyle kabul edilemez bulmuştur (CEDAW/C/70/D/92/2015:7).

2.3. Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi: “İstanbul Sözleşmesi”

BM, evrensel bir örgütlenme olarak BM’ye üye olan her devletin taraf olabileceği insan hakları konusunda belgeler düzenlerken bölgesel nitelikli örgütlenmeler de daha sınırlı sayıdaki üyelerinin taraf olmasıyla çeşitli sözleşmeler yapabilmektedir. Bölgesel örgütlenmeler kendi bölgelerinin ekonomik, sosyal, kültürel

ve tarihi durumunu oluşturacakları metinlere daha fazla yansıtılabilme ve devletler bakımından da daha fazla sahiplenme (uygulama açısından) imkânı sunmaktadır. Evrensel nitelikli insan haklarına ve daha özel olarak kadın haklarına yönelik BM düzenlemelerinin yanında Avrupa Konseyi çerçevesinde hem insan hakları konusunda hem de kadın hakları konusunda düzenlemeler yapılmıştır. Avrupa Konseyince yapılan insan hakları ve kadın haklarına dair düzenlemeler, Türkiye'nin de bu örgütün üyesi olması bakımından önemlidir.

Avrupa Konseyi tarafından kadına yönelik şiddet konusunda düzenlenen kapsamlı bir sözleşmedir. Sözleşme, 11 Mayıs 2011 tarihinde Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin İstanbul'da yapmış olduğu toplantıda imzaya açılmıştır. Bu sebeple kamuoyunca "İstanbul Sözleşmesi" olarak da anılmaktadır. Türkiye, Sözleşmeyi 11 Mayıs 2011 tarihinde imzalayan ve 24 Kasım 2011 tarihinde Parlamentosunda onaylayan ilk ülke oldu. Sözleşme, 1 Ağustos 2012 tarihi itibarıyla de yürürlüğe girdi. 2023 yılı itibarıyla 34 ülke Sözleşmeyi onaylamış durumdadır.

Sözleşme'nin amaçları ilk maddede ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Kadınları her türlü şiddete karşı korumak, aile içi şiddeti önlemek, kovuşturmak ve ortadan kaldırmak, kadınlara yönelik her türlü ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve kadın erkek eşitliğini yaygınlaştırmak, kadına karşı şiddetin ve aile içi şiddetin ortadan kaldırılması amacıyla konunun bütüncül ele alınması için kurumların ve kolluk kuvvetlerinin etkili bir iş birliği yapmalarına destek sağlamak olarak vurgulanabilir.

Sözleşmenin 3. maddesi, kadına karşı şiddet, aile içi şiddet, toplumsal cinsiyet, kadınlara karşı toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, mağdur ve kadın kavramının neye karşılık geldiğini düzenlemektedir. Sırasıyla Sözleşmenin 3/a maddesinde 'kadına karşı şiddet', kadınlara yönelik bir insan hakları ihlali ve ayrımcılık olarak, kamu ya da özel yaşamda nerede gerçekleştiği fark etmeksizin söz konusu eylemlerde bulunma tehdidi, zorlama veya özgürlüğün kısıtlanması da dahil olmak üzere, kadınlara fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik zarar ve acı verilmesi sonucunu doğuran toplumsal cinsiyete dayalı tüm şiddet eylemleri olarak tanımlanmaktadır.

Sözleşmenin 3/b maddesinde 'aile içi şiddet' ise, şiddet eylemini gerçekleştiren, mağdurla aynı ikametgâhı paylaşsın veya paylaşmasın veya daha önce paylaşmış olsun veya olmasın, aile içinde veya aile biriminde mevcut veya daha önceki eşler veya birlikte yaşayanlar arasında meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik şiddet eylemleri olarak açıklanmaktadır.

Sözleşmenin 3/c maddesinde 'toplumsal cinsiyet', bir toplumda kadınlar ve erkekler için uygun olduğu düşünülen sosyal anlamda oluşturulmuş roller, davranışlar, faaliyetler ve özellikler olarak açıklanırken 3/d maddesinde 'kadınlara karşı toplumsal cinsiyete dayalı şiddet', bir kadına sadece kadın olmasından dolayı yöneltilen veya kadınları orantısız olarak etkileyen şiddet şeklinde tanımlanmıştır. 'Mağdur', Sözleşmenin 3. maddesinin a ve b fıkralarında yer alan davranışlara maruz kalanları ifade etmektedir. 'Kadın' terimi ise 18 yaşından küçükleri de kapsayacak şekilde geniş bir anlamda kullanılmıştır.

Sözleşme dört temel ilke üzerine oluşturulmuştur.

a) Kadınları her türlü şiddete karşı korumak: Korumanın nasıl sağlanacağı ile ilgili olarak Avrupa Konseyince bazı öneriler sunulmuştur. Mağdurların güvenliği ve ihtiyaçlarının alınacak tüm koruyucu önlemlerin merkezinde olması gereklidir.

Mağdurlar hakları konusunda, nereden ve nasıl yardım alacakları ile ilgili bilgilendirilmelidir. Ayrıca hukuki tavsiye/yardım, psikolojik danışmanlık, mali yardım, barınma, eğitim, sağlık, sosyal hizmetler ve iş bulma gibi genel hizmetlere ulaşabilmelidir. Mağdurların sığınma evlerine erişimleri kolay olmalıdır. Mağdurların tacize uğramaları durumunda buna yönelik tıbbi hizmet veren merkezlere erişebilmelidir (Council of Europe, 4). Sözleşmenin 4/1. maddesinde kadınların kamusal ve özel alanda şiddete maruz kalmaksızın yaşam hakkını ve korumak için devletlerin yasal ve diğer tedbirleri alması gerektiği belirtilmektedir.

b) Kadına karşı şiddeti ve aile içi şiddeti önlemek: Kadına karşı şiddeti ve aile içi şiddeti önlemek amacıyla örgün eğitimin her aşamasında kadın erkek eşitliğini, şiddetin her türünün kadınlar ve çocuklar üzerinde olumsuz etkileri anlatılarak bilinç düzeyi yükseltilmelidir. Sözleşmenin 12. ve 13. maddesine göre Taraf devlet kadınların ve erkeklerin rollerine ilişkin önyargı ve geleneksel bakış açısının ortadan kaldırılmasına yardımcı olacak tedbirleri almalıdır. Herhangi bir kişi ya da kurumun Sözleşme kapsamında yer alan her türlü şiddet eylemini önleyecek yasal ve gerekli diğer tedbirleri almalıdır. Ayrıca Taraf devlet, şiddetin farklı şekilleri ve şiddet eylemlerinin çocuklar üzerindeki olumsuz etkisini ve bu şiddet eylemlerinin önlenerek ortadan kaldırılması konusunda toplum nezdinde farkındalığın artırılması amacıyla çeşitli sivil toplum örgütlerinin de desteğiyle programlar ve faaliyetler düzenlemelidir.

c) Suçluların Soruşturulması ve Cezalandırılması: Sözleşmenin 5/2 maddesine göre, devlet bu sözleşme kapsamındaki şiddet eylemlerinin önlenmesi, cezalandırılması, mağdurun tazminat alabilmesi hususunda dikkat ve özenin gösterilmesi için yasal düzenlemelerin yanında diğer tedbirleri de almalıdır. Kadına şiddetin faileri için suç teşkil eden eylemlerin ve koruma tedbirlerinin ihlali halinde hapis, denetleme ve ebeveynlik haklarının geri alınması gibi caydırıcı yaptırımlar uygulanmalı, mağdurun bildirimine veya şikayetine bağlı olmaksızın kadına yönelik şiddet suçlarının soruşturulması mümkün olmalı. Kadına yönelik fiziksel, psikolojik ve cinsel şiddeti suç sayan yasalar düzenlenmeli, soruşturma ve adli takibat sürecinde mağdurların her şekilde korunması sağlanacak, mağdurlara saygı gösterilerek, mağdurları suçlayacak davranışlardan kaçınılacaktır.

d) Kadına karşı şiddetin ve aile içi şiddetin ortadan kaldırılması amacıyla koordineli, bütüncül ve etkili politikaların uygulanması: Sözleşmenin 7. maddesinde devletin bu Sözleşme kapsamındaki her türlü şiddet eylemiyle mücadelesini etkili, kapsamlı ve birbiriyle bağlantılı politika oluşturmaya imkan sağlayan yasal ve diğer tedbirleri alması gerektiği, alınacak tedbirlere duruma göre yerel yönetimler, ulusal insan hakları kurumları ve sivil toplum kuruluşları gibi aktörlerin de katılacağı düzenlenmiştir.

Taraf olarak devletler Sözleşme hükümlerini etkili biçimde uygulamakla yükümlüdürler. Avrupa Konseyinin bir düzenlemesi olan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin denetimi ile görevli Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ise medeni ve siyasal haklarla ilgili devletin yükümlülüklerini negatif ve pozitif yükümlülük şeklinde tasnif etmektedir (Akandji-Kombe, 2008: 5). Negatif yükümlülük, Devletin müdahale etmemesinin yanında hak ve özgürlüklere saygı göstermesini gerektirir. Devlet gerek klasik haklar gerekse iktisadi ve sosyal haklar konusunda sadece negatif yükümlülüklerin muhatabı olmayıp ayrıca yerine getirmesi gereken pozitif yükümlülüklerle de sahiptir. Pozitif yükümlülük, ulusal yetkililerin bireyin haklarını

korumak amacıyla makul ve uygun tedbirler almasıdır (Çağırın, 2020: 53). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine göre, “Sözleşme kapsamındaki bir yükümlülüğün yerine getirilmesi, bazı durumlarda devletin pozitif eylemlerde bulunmasını gerekli kılar ki bu gibi durumlarda devlet pasif kalmaz.” (ECHR, Airey v. Ireland, para. 25)

İstanbul Sözleşmesinin 5. maddesi kapsamında, devletin hem negatif hem de pozitif yükümlülüğü bulunmaktadır. Taraf devlet kadınlara karşı herhangi bir şiddet eyleminden kaçınacak ayrıca devlet adına hareket eden yetkililerin, kurumların, organların, görevlilerin de bu yükümlülüğe uygun davranmasını sağlamalıdır. Bu düzenleme devletin negatif yükümlülüğünü oluşturmaktadır. Sözleşmenin 5/2 maddesinde ise devlet dışı kişi ya da kurum tarafından gerçekleştirilen şiddet eylemlerinin soruşturulması, cezalandırılması, tazminat ödetilmesi konusunda devlete getirilen yasal ve diğer tedbirleri alma yükümlülüğü ise devletin pozitif yükümlülüğüdür. Devletin pozitif yükümlülüğü sadece bu madde ile sınırlı olmayıp Sözleşmenin diğer maddelerinde de devletin pozitif yükümlülükleri vurgulanmaktadır.¹⁸

Taraf devletlerin yükümlülüklerini gereği gibi yerine getirip getirmediğini takip etmek amacıyla izleme mekanizması oluşturulmuştur. Kadınlara yönelik şiddetle ve aile içi şiddetle mücadele konusunda uzmanlardan oluşan GREVIO (Kadına Yönelik Şiddet ve Aile içi Şiddete Karşı Uzmanlar Grubu) olarak anılan bir grup kurularak Sözleşmenin taraflarca uygulanması izlenecektir.¹⁹ Şu an itibariyle 15 üyeden oluşan GREVIO üyeleri Sözleşmenin 68/9,14. maddesinde belirtildiği gibi ülke ziyaretleri yapabilecektir. GREVIO’nun çalışma usulüne göre; taraf devletler, GREVIO’nun hazırladığı bir soru formunu esas alarak Sözleşme hükümlerinin uygulanmasını sağlayacak yasama düzenlemelerini ve diğer düzenlemeleri içeren bir raporu GREVIO tarafından değerlendirilmesi için Avrupa Konseyi Genel Sekreterine sunacaktır.²⁰ GREVIO sunulan bu raporu taraf devletin temsilcisiyle değerlendirecektir. Daha sonraki değerlendirme faaliyetlerinin dönemlerini GREVIO belirleyecektir. GREVIO her değerlendirme dönemi için, taraf devletlerin uygulamalarını, bir soru formu oluşturarak o formu da değerlendirmeye esas almak üzere kullanabilir. GREVIO, Sözleşmenin uygulanması ile ilgili bilgileri, resmî kurumların yanında sivil toplum kuruluşların aracılığıyla da elde edebilir.²¹

GREVIO ayrıca Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiserinden, Parlamenter Asamblesinden ve Avrupa Konseyinin bu konu ile ilgili çalışan birimlerinden bu Sözleşmenin uygulamalarına yönelik bilgi alabilir. Adı geçen kuruluşlara gelen şikayetler ve bu şikayetlerin sonuçları GREVIO’ya bildirilecektir.²² Elde edilen bilgilerin yeterli olmaması durumunda GREVIO ulusal makamların iş birliği ve bağımsız ulusal uzmanların desteğiyle ülke ziyaretleri düzenleyebilirler.

GREVIO, değerlendirmeye esas alınacak sözleşme hükümlerinin uygulamalarına ilişkin incelemelerin yer alacağı bir taslak rapor hazırlar, bu taslak rapor tespit edilen sorunlara taraf devletin ne şekilde yaklaşması gerektiği konusunda öneriler

¹⁸ İstanbul Sözleşmesi 7., 12., 14., 15., 16.

¹⁹ İstanbul Sözleşmesi 66.

²⁰ İstanbul Sözleşmesi 68.

²¹ İstanbul Sözleşmesi 68/4,5.

²² İstanbul Sözleşmesi 68/8.

icermektedir. Bu taslak rapor, taraf devletin yorumlarını GREVIO'ya iletmesi amacıyla verilmektedir.²³

GREVIO topladığı bilgiler ve taraf devletlerin yorumlarını esas alarak raporu ve Sözleşme hükümlerinin uygulanması amacıyla taraf devletin aldığı tedbirlere ilişkin ulaştığı sonuçları kabul eder. Bu rapor ve ulaşılan sonuçlar taraf devlete ve Taraflar Komitesine gönderilir. GREVIO'nun raporu ve varılan sonuçlar, varsa taraf devletin yorumuyla birlikte kabul edildikten sonra kamuya açılacaktır.²⁴

Taraflar Komitesi, rapora ve GREVIO'nun ulaştığı sonucu baz alarak taraf devletlere, a) GREVIO'nun vardığı sonuçların uygulanması için alınması gereken tedbirlere dair tavsiyeler, (gerekmesi durumunda bu tavsiyelerin uygulanması ile ilgili bilgilerin verilmesi için bir tarih de saptanabilir) ve b) Bu Sözleşmenin tam anlamıyla uygulanması için taraf devletle iş birliğini geliştirmeyi amaçlayan tavsiyeler sunabilmektedir.

GREVIO, Kadınlara yönelik ciddi ve sürekli şiddet uygulamaları sebebiyle Sözleşmenin sıklıkla veya geniş ölçekli ihlal edildiği bilgisine ulaşırsa, taraf devletin almış olduğu tedbirlere ilişkin özel bir raporun sunulmasını talep edebilir. GREVIO Taraf devletin verdiği bilgileri ve kendisine ulaşan bilgileri değerlendirerek soruşturma yaparak GREVIO'ya rapor sunmak üzere bir veya daha fazla üyesini görevlendirebilir. Gerekli takdirde, taraf devletin de rızasıyla bu soruşturma çerçevesinde ülkeye ziyaret de düzenlenebilir.²⁵

Bu soruşturmanın bulgularını inceleyen GREVIO, bu bulgularla birlikte kendi yorum ve tavsiyelerini, söz konusu taraf devlete, durum gerektiriyorsa Taraflar Komitesine ve Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesine de iletir.²⁶ Bunlara ek olarak ulusal meclislerden Sözleşmenin uygulanması amacıyla alınan tedbirlerin izlenmesi istenmektedir. Taraf devletler GREVIO raporlarını kendi ulusal meclislerine sunacaklardır.²⁷

GREVIO'nun Türkiye'ye yönelik ilk raporunda Türkiye'nin Anayasada, Medeni Kanun'da, Türk Ceza Kanunu'nda kadın erkek eşitliğini sağlamaya, ayrımcılık yapmamaya yönelik yapmış olduğu değişiklikleri takdir etmekle birlikte genel olarak eleştirdiği hususlar farklı etnik kökenden kadınlar, kırsaldaki kadınların, engelli kadınların, göçmen ve mülteci kadınların, cinsel yönelimleri farklı kadınların haklarının korunması konusundaki eksikliklerdir. (GREVIO, 2018: 9-10)

3. CEDAW ve İstanbul Sözleşmesinin Türk İç Hukukuna Etkisi

CEDAW, Türkiye açısından 1985 yılında Sözleşmenin imzalanıp 19 Ocak 1986 tarihinde yürürlüğe girmesiyle bağlayıcı hale gelmiştir. Yürürlüğe girmesiyle birlikte Sözleşmede yer alan devletin uygulama/gereğini yerine getirme yükümlülüğü kapsamında CEDAW'la uyumlu olacak şekilde kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi amacıyla mevzuatta çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca İstanbul Sözleşmesinin kabulüyle birlikte Türkiye 6248 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına

²³ İstanbul Sözleşmesi 68/10.

²⁴ İstanbul Sözleşmesi 68/11.

²⁵ İstanbul Sözleşmesi 68/14

²⁶ İstanbul Sözleşmesi 68/15

²⁷ İstanbul Sözleşmesi 70.

Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'u kabul ederek Sözleşmenin iç hukukta etkili bir şekilde uygulanması da sağlanmıştır.

3.1. 4230 Sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun ve Diğer İç Hukuk Düzenlemeleri

17.01.1998 tarihinde yürürlüğe giren 4230 sayılı Ailenin Korunmasına Dair Kanun iç hukukta önemli bir aşama niteliğindedir. Kanun dört maddeden oluşan ilk iki maddesi esasen ailenin korunmasına yönelik geniş ölçekli herhangi bir içeriğe sahip olmayıp aile içi şiddet durumunda uzaklaştırma kararının hangi hallerde verileceği, nasıl uygulanacağı ile ilgiliyken son iki maddesi de yürürlükle ilgili hükümler içeren çok kısa bir metindir.

Kanunun temel amacı gerektiğinde şiddet uygulayan tarafı bulunduğu ortamdan uzaklaştırarak ve başka tedbirleri de alarak aile içinde gerçekleşen şiddeti önlemektir (Karınca, 2010: 329). Ayrıca Kanunun adı ailenin korunması olmakla birlikte aile kurumunu korumak ile ilgili bireylerin ve devletin yükümlülükleri, sorumlulukları düzenlenmemiş, ailenin korunması, aile içi şiddetle sınırlı kalmıştır.

Kanun, aile içi şiddete yönelik yaptırım düzenlemekle birlikte bu ifadenin tanımını içermemektedir. Kanununun 2. maddesinde belirtilen suçun oluşması için, 1. maddede belirtilen şekilde "...eşlerden birinin veya çocukların veya aynı çatı altında yaşayan diğer aile bireylerinden birinin" aile içi şiddete uğraması durumunda aile mahkemesi hakiminin maddede sayılan veya uygun göreceği bazı tedbirlerin belirli süreyle uygulanmasına hükmedilmesi ve bu belirlenen sürede koruma kararına aykırı davranılması gerekmektedir. Şiddete uğrayan eşi, şiddet uygulayan taraftan kısmen korumaya yönelik olan ve konuyla bağlantılı birçok hususu kapsamayan bir düzenlemedir.

4230 sayılı Kanun, resmi nikahla evli olmayan yani dini nikahla veya nikahsız bir arada yaşayan birey ve aileleri kapsamamaktadır.

CEDAW'ın temel prensiplerinden biri olan devletin yükümlülüğüne göre devletler, haklardan yararlanılabilmesi amacıyla gerekli yasal önlemleri alarak uygulama/gereğini yerine getirme yükümlülüğüne uygun davranmalıdır. Türkiye'de kadına karşı her türlü ayrımcılığın önlenmesi ile ilgili uygulamaya yönelik düzenlemelerle yükümlülüklerini yerine getirmeye çalışmaktadır. Özellikle Komiteye sunulan raporlarda Türk iç hukukundaki düzenlemeler ayrıntılı olarak yer almaktadır. Başta Anayasa olmak üzere kanunlardaki ayrımcılık oluşturan her durum bazen devletin kendi inisiyatifiyle bazen de Komitenin tavsiyeleri doğrultusunda Sözleşmeyle uyumlu hale getirilmeye çalışılmaktadır. (KSGM, 2008: 2-8). Bu düzenlemeler kronolojik olarak gelişmeyi göstermesi bakımından incelemek olursa;

-17 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe giren Anayasanın 41. maddesinde değişiklik yapılarak, "Aile, Türk toplumun temelidir" ifadesinin devamına "ve eşler arasında eşitliğe dayanır" ibaresi eklenerek, kadın-erkek eşitliğini sağlamak amaçlanmıştır.

-17 Ekim 2001 tarihinde yürürlüğe giren bir başka düzenleme ise Anayasanın 66. maddesinde yer alan "Türk babanın veya Türk ananın çocuğu Türk'tür. Yabancı babadan ve Türk anadan olan çocuğun vatandaşlığı kanunla düzenlenir" ifadesindeki ikinci cümle anayasadan çıkarılarak bu konudaki ayrımcılık giderilerek eşitlik sağlanmıştır.

–2004 yılında, Anayasanın 10. maddesine, “Kadınlar ve erkekler eşit haklara sahiptir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür” ifadesi eklenmiştir. Devlet, cinsiyete dayalı ayırım yapmamasının yanı sıra, her alanda kadın ile erkeğin eşit haklara, bu hakları kullanmak bakımından eşit olanaklara ulaşması için gerekli politikaları gerçekleştirme ve tedbirleri alma yükümlülüğünü üstlenmiştir.

–2010 yılında Anayasa’nın 10. maddesine “Bu maksatla alınacak tedbirler eşitlik ilkesine aykırı olarak yorumlanamaz.” hükmü eklenmiştir. Bu değişiklik ile Anayasada geçici dahi olsa özel önlemlerin uygulanabilmesine imkân sağlanmış ve eşitliğin pratikte gerçekleşmesi hususunda kadınlar lehine yapılacak düzenlemelerin eşitlik ilkesine aykırı olmayacağı açıkça vurgulanmıştır.

–Türk ulusal hukuk sistemi içerisinde genel olarak insan haklarının korunması için başvuru mekanizmalarının artırılması, kadınların haklarının korunmasını arttırmıştır. 2010 yılında Anayasada değişiklik yapılarak “Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir” hükmü getirilmiştir.

–Ayrıca 2011 yılında yapılan değişiklikle cinsiyet ayrımcılığına uğranılması halinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru imkânı da tanınmıştır.

Anayasa değişikliklerinin yanı sıra Sözleşmeyle uyumu diğer kanunlarda da sağlamak üzere Türk Ceza Kanunu ve Türk Medeni Kanunu’nda da değişiklikler yapılmıştır.

–Türk Medeni Kanunu’nun 159. maddesinde yer alan ve kadının çalışmasını kocanın iznine bağlayan hüküm Anayasa Mahkemesi’nin 29.11.1990 tarih 1990/30 E. ve 1990/31 K. Numaralı kararıyla Anayasanın 10., ve 49. maddesi ile Sözleşmenin 16.maddesinin 1/g fıkrasına²⁸ aykırı olması sebebiyle iptal edilmiştir (Resmî Gazete, 02.07.1992 tarih ve 21272 sayı).

–Türk Medeni Kanunu’nda ayrımcılık içeren ifadeler, ayrımcılık karşıtı kavrama uygun olarak değiştirilerek Medeni Kanun Sözleşme ile aynı bakış açısına kavuşmuştur. Yeni Medeni Kanun, 22 Kasım 2001’de kabul edilerek, 1 Ocak 2002’de yürürlüğe girmiştir. Ayrıca, Ekim 2001’de, Anayasa’nın 41. maddesi, aileyi “eşler arası eşitliğe dayanan” bir kurum olarak tanımlamıştır.

Yeni Medeni Kanun, aileye ve kadının ailedeki rolüne ilişkin yeni bir bakış açısı ortaya koyarak, cinsiyet ayrımcılığının oluştuğu ve ayrımcılığın normal kabul edildiği aile modelini değiştirdi. Kanun, aile modelini, ayrımcılık karşıtı ve eşlerin eşitliğini esas alarak düzenlendi. Eşlerin her konuda eşit haklara ve eşit temsil yetkisine sahip oldukları vurgulanmıştır (KSGM, 2003:3).

²⁸ *2004 ve 2010 değişiklikleri öncesi haliyle Anayasa madde 10, “Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Hiçbir kişiye, aileye, zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınmaz. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar.”

*2001 değişiklikleri öncesi haliyle Anayasa madde 49, “Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir. Devlet, çalışanların hayat seviyesini yükseltmek, çalışma hayatını geliştirmek için çalışanları korumak, çalışmayı desteklemek ve işsizliği önlemeye elverişli ekonomik bir ortam yaratmak için gerekli tedbirleri alır. Devlet, işçi- işveren ilişkilerinde çalışma barışının sağlanmasını kolaylaştırıcı ve koruyucu tedbirler alır.”

*CEDAW 1/g, “Aile adı, meslek ve iş seçimi dahil karı ve koca için eşit kişisel haklar”

–21.11.1990 tarih ve 3679 sayılı Yasanın 28. maddesi ile yürürlükten kaldırılmış bulunan 765 sayılı Türk Ceza Kanunu'nun 438. maddesi, mağdurun fuşu meslek olarak yapan kadınlardan olması halinde failin cezasına indirim uygulanmaktaydı. Kanunun kaldırılma gerekçesinde bu hükmün Anayasanın 10. maddesinde yer alan herkesin kanunlar önünde eşit olduğu anlayışı ile yeni taraf olunan Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi'ne aykırı olmasına dayanılarak bu hüküm Kanundan çıkarılmıştır. (TBMM Tutanak Dergisi, 1990:14)

1 Haziran 2005 tarihinde yürürlüğe giren Türk Ceza Kanunu ile kadına karşı her türlü ayrımcılık yasaklanmış, kadının insan haklarının korunması ve kadına karşı şiddetin yaptırımı tabi tutulması ile ilgili önemli düzenlemeler yürürlüğe girmiştir.

–Türk Ceza Kanunu'nun 3/2. maddesinde, “Ceza Kanununun uygulamasında kişiler arasında ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, siyasal veya diğer fikir yahut düşünceleri, felsefi inanç, milli veya sosyal köken, doğum, ekonomik ve diğer toplumsal konuları yönünden ayırım yapılamaz ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmaz” ifadesi yer almaktadır.

–Türk Ceza Kanunu'nun 122. maddesinde, kişiler arasında dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım yaparak kişilerin mal ve hizmetlere ulaşmasını engelleyenler hakkında hapis cezası yaptırım olarak düzenlenmiştir.

–Ayrıca, Türk Ceza Kanunu'ndaki düzenlemeyle uyumlu olarak Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunun 2/1. maddesinde ceza ve güvenlik tedbirlerinin infazına ilişkin kuralların ve hükümlerin ırk, dil, din, mezhep, milliyet, renk, cinsiyet, siyasal veya diğer fikir yahut düşünceleri, felsefi inanç, milli veya sosyal köken, doğum, ekonomik ve diğer toplumsal konuları yönünden ayırım yapılmaksızın ve hiçbir kimseye ayrıcalık tanınmaksızın uygulanacağına hükmedilmiştir.²⁹

²⁹ “Eski Ceza Kanunu ile Yeni Ceza Kanununun kıyaslandığı Türkiye'nin Komiteye sunduğu 6. rapora göre Eski Ceza Kanunu ile karşılaştırıldığında Yeni Ceza Kanununda kadına karşı şiddet konusunda getirilen başlıca değişiklikler aşağıda sıralanmıştır:

- “Kadın, kız ayrımı” biçimindeki tanım madde metninden çıkarılmıştır.
- Eski Ceza Kanununda topluma karşı suçlar başlığı altında ele alınan cinsel suçlar, yeni Kanun'da kişilere karşı suçlar başlığı altında, cinsel dokunulmazlığa karşı suçlar olarak değerlendirilmiştir.
- Zorla ırza geçme ve zorla ırza tasaddi kavramları kaldırılarak yerine cinsel saldırı ve çocukların cinsel istismarı kavramları kullanılmıştır.
- Cinsel saldırı suçunun eşe karşı işlenmesi durumunda soruşturma ve kovuşturma yapılması mağdurun şikâyetine bağlanmıştır. Bu düzenleme ile eş üzerinde gerçekleştirilen ve cinsel saldırı suçunun nitelikli halini oluşturan davranışlara ceza yaptırımı getirilmiştir.
- Cinsel saldırının tanımı yapılmış ve cinsel saldırı suçunun temel şekli tanımlanmıştır. Cinsel saldırının vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle gerçekleştirilmesi bu suçun nitelikli hali olarak tanımlanmıştır.
- Cinsel saldırı suçları için, dava veya cezanın ertelenmesini gerektiren etkin pişmanlık halleri düzenlenmiş, bu düzenleme ile kaçırılan veya alıkonulan ile sanık veya hükümlülerden biri evlendiği takdirde cinsel saldırı suçu faillerinin cezalarında indirim veya erteleme yapılması ya da bu cezaların silinmesinin mümkün olamayacağı hükme bağlanmıştır.
- İşyerinde cinsel taciz kavramı getirilmiş, cinsel taciz suçunun nitelikli halleri belirlenmiş buna göre hiyerarşi ve hizmet ilişkisinden kaynaklanan nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle ya da aynı işyerinde çalışmanın sağladığı kolaylıktan yararlanılarak kişiye karşı cinsel tacizde bulunulması suçun temel şekline göre daha ağır ceza ile cezalandırılmıştır. Bu düzenleme ile sadece üst-ast arasında değil çalışanlar arasında da cinsel taciz suçu düzenlenmiştir.

–Ayrıca İş Kanunu’nun 11/1-b maddesinde işe alımlarda cinsiyet ayrımcılığı yapılmaması hükme bağlanmıştır (KSGM, 2008:5).

- Kasten öldürme suçunun, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezasını gerektiren nitelikli hallerinin düzenlendiği maddeye “töre saikiyle” ifadesi eklenerek töre cinayetleri faillerinin en yüksek ceza ile cezalandırılması kabul edilmiştir.
- Haksız tahrik maddesi düzenlenerek bu maddeye göre haksız tahrikin ancak haksız bir fiil sonucunda meydana gelmesi durumunda uygulanmasına imkân veren bir düzenleme yapılmış, cinsel saldırıya uğrayan kadını namus gerekçesiyle öldüren aile bireyleri ve akrabalar ve diğer kişilerin haksız tahrik indiriminden yararlanamayacağı, her haksız fiilin de haksız tahrik oluşturmayacağı madde gerekçesinde açıklanmıştır.”
- “Kadının mağdur olduğu bir suç sonucu gebe kalması halinde süresi yirmi haftadan fazla olmamak ve kadının rızası olmak koşuluyla gebeliğin uzman hekimler tarafından hastane ortamında sona erdirilmesi durumunda ceza verilmeyeceği hükme bağlanmıştır.
- Cinsel saldırı suçunun ağırlaştırılmış halleri düzenlenerek, cinsel saldırı suçunun işlenmesi suretiyle mağdurun beden veya ruh sağlığının bozulmasına neden olunması, daha ağır ceza ile cezalandırılmıştır. Suç sonucu mağdurun bitkisel hayata girmesi veya ölümü halinde, ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası getirilmiştir.
- Cinsel saldırı suçunun düzenlendiği maddede, kamu görevinin veya hizmet ilişkisinin sağladığı nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle suçun işlenmesi halinde daha ağır cezayı gerektiren nitelikli unsurlar tanımlanmıştır.
- Kasten yaralama suçu düzenlenmiş ve bu suçun üstsoy veya altsoydan birine ya da eş veya kardeşe karşı işlenmesi suçun nitelikli hali olarak kabul edilmiştir.
- İşkence ve Eziyet başlığı altında işkence, eziyet suçları düzenlenmiştir. Bu maddeler ile Türkiye’nin taraf olduğu milletlerarası sözleşmelerden doğan yükümlülükler göz önünde bulundurulmuştur. Bu yükümlülükler karşısında ve özellikle insan haysiyetinin tecavüzlerden korunması için, işkence teşkil eden fiillerin cezasız kalmaması düşüncesiyle bu fiiller bağımsız bir suç olarak tanımlanmıştır.
- Aile Hukukundan doğan bakım, eğitim veya destek olma yükümlülüğünün yerine getirilmemesi suç olarak tanımlanmıştır. Bu suçtan dolayı soruşturma ve kovuşturma yapılması şikâyete tabi tutulmuştur. Maddede evli olsun veya olmasın gebe olan eşini veya sürekli birlikte yaşadığı ve kendisinden gebe kalmış kadını çaresiz durumda terk eden yani ona her türlü yardımı yapmaksızın ortada bırakan kişi cezalandırılmaktadır. Velayet hakları kaldırılmış olsa da itiyadi sarhoşluk, uyuşturucu madde kullanma veya onur kırıcı yaşayış tarzı nedeniyle özen noksanı veya kusurundan dolayı çocuklarının ahlak, güvenlik ve sağlıklarını ağır şekilde tehlikeye sokan ana ve babaya hapis cezası öngörülmüştür.
- Kişilerin ve özellikle çocukların fuhuşa teşviki, sürüklenmesi fiillerinin hangi koşullarda suç oluşturduğu hususunda düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler yapılırken Türkiye’nin insan ticareti ile mücadele ile ilgili olarak milletlerarası sözleşmelerden kaynaklanan yükümlülükleri göz önünde bulundurulmuştur.
- Genital Muayene bağımsız bir madde olarak düzenlenmiş, savcının talebi üzerine yetkili hâkim kararı olmaksızın, kişinin rızası dışında kişiyi genital muayeneye gönderen veya bu muayeneyi yapan fail hakkında üç aydan bir yıla kadar hapis cezası getirilmiştir.
- Reşit olmayan kişiyle (18 yaş altı) cinsel ilişkide bulunmak bağımsız bir suç olarak tanımlanmıştır.
- Çocukların cinsel istismarı fiilleri suç olarak tanımlanmıştır. Cinsel istismarın üst soy, ikinci veya üçüncü derecede kan hısmı, üvey baba, evlat edinen, vasi gibi kişilerce uygulanması halinde verilecek cezalar yarı oranında artırılmıştır.
- Kadın ve çocuk ticareti ile ilgili mücadele için düzenlemeler yapılmıştır. Yapılan bu düzenlemelerde milletlerarası sözleşmelerden doğan yükümlülükler göz önünde tutulmuştur.
- Ceza Kanununda ayrımcılık suçu düzenlenmiş ve diğer ayrımcılık saikleri arasında cinsiyet de sayılarak, insanlar arasında yürürlükteki kanun ve nizamların izin vermediği ayrımlar yapılarak bazı kişilerin hukukun sağladığı imkânlardan yoksun hale getirilmeleri cezalandırılmıştır.” (KSGM, 2008: 7-8).

3. 2. 6248 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun

20.03.2012 tarihinde yürürlüğe giren 6248 sayılı Kanunun amacı 1. maddesinde; “şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla alınacak tedbirlere ilişkin usul ve esasları düzenlemek” olarak ifade edilmiştir.

Türkiye 20 Mart 2021 tarihinde Resmî Gazetede yayımlanan Cumhurbaşkanlığı kararıyla İstanbul Sözleşmesi’nden çekilmekle birlikte Kanunun 1/2-a maddesinde Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler özellikle de İstanbul Sözleşmesinin esas alınacağı hususu yerini korumaktadır.

6248 sayılı Kanunun 2. maddesinde bu kanunun, Türkiye Cumhuriyeti Anayasasını, Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeleri, İstanbul Sözleşmesi ve yürürlükteki diğer kanuni düzenlemeleri esas aldığı vurgulanmaktadır.

Kanunun 2. maddesinde çeşitli kavramlar tanımlanmaktadır. Kadına karşı şiddet, şiddet, ev içi şiddet gibi. Kanunda ‘kadına yönelik şiddet’; İstanbul Sözleşmesiyle uyumlu bir şekilde kadınlara sadece kadın olmaları sebebiyle uygulanan ve kadınları etkileyen cinsiyete dayalı ayrımcılık ile kadının insan haklarının ihlaline yol açan ve Kanunun şiddet olarak tanımlanan her türlü davranışı ifade etmektedir. ‘Şiddet’ kavramı, kişiye fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik bakımdan zarar veren, acı çektiren, tehdit, baskı veya özgürlüğü keyfi olarak engelleyen toplumsal, kamusal veya özel alanda meydana gelen fiziksel, cinsel, psikolojik, sözlü veya ekonomik her türlü davranış şeklinde oldukça kapsamlı tanımlanmaktadır. ‘Ev içi şiddet’; şiddet mağduru ve şiddet uygulayanla aynı hanede yaşamasa dahi aile veya hanede ya da aile üyesi olan kişiler arasında meydana gelen her türlü fiziksel, cinsel ve ekonomik şiddet olarak açıklanmaktadır.

6248 sayılı Kanun uygulamaya yönelik olarak devletin uluslararası sözleşmelerden de kaynaklanan yükümlülükleriyle paralel olarak kamu kurumlarının, mülki amirlerin, hakimlerin, kolluk güçlerinin bu kanun kapsamında şiddete uğramış kişilere yönelik ne gibi koruyucu, önleyici tedbirler uygulayabileceklerini düzenlemektedir.

Bakanlık, şiddet önleme ve izleme merkezleri kurarak şiddetin önlenmesini ve koruyucu, önleyici tedbirlerin etkin olarak uygulanması amaçlı destek ve izleme hizmeti vermektedir. Ayrıca kadının insan hakları ile kadın erkek eşitliği konusunda toplumsal farkındalığın artması amacıyla çeşitli eğitim faaliyetleri düzenler. Şiddet gören kişinin aynı zamanda ekonomik olarak desteklenmesi için de şartlara uygunluğuna göre geçici maddi yardım, nafaka, sağlık sigortası gibi imkanlar da tanınmaktadır.

4. Sonuç

Kadın hakları konusundaki uluslararası çalışmalar ve düzenlemeler doğrultusunda her geçen gün daha fazla sorumluluk hisseden devletler, bu konuda adım

atmaktadır. Bir yandan uluslararası kamuoyunun bu konuda farkındalığının artması ve bu yönde baskı oluşturması, diğer yandan da bilhassa güçlü devletlerin bu konuda geri kalmış devletlerle bazı anlaşmalar imzalarken veya yardım yaparken kadın hakları konusunda hukuki düzenlemeleri şart koşması bu husustaki gelişmeleri etkilemektedir.

Tanzimat'la birlikte kadınlara yönelik eğitim, erkekle eşit miras alma, memur olma ve yükseköğretim hakkı gibi haklar tanınarak kadınların sosyal hayatta görünür olmaları başlamıştı. Ancak Türkiye'de kadın haklarına yönelik önemli gelişmeler Cumhuriyetin ilanı ile birlikte gerçekleşmiştir. 1924 tarihli Tevhidi Tedrisat Kanunuyla kız ve erkek çocuklarının eşit haklarla eğitim görmesi, 1926'da kabul edilen Türk Medeni Kanunu ile tek eşlilik, kadının boşanma hakkı, velayet hakkı, malları üzerinde tasarruf hakkı kadınlar bakımından önemli kazanımlardır. 1934'te tanınan seçme ve seçilme hakkı birçok dünya ülkesinden önce kadınlara tanınan bir haktır. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında dönemine göre başarılı bir ivme kaydeden Türkiye'deki kadın hakları, ilerleyen yıllarda bu başarıyı devam ettirememiştir.

İkinci Dünya Savaşı sonrası Türkiye BM Antlaşmasını sonrasında İHEB'ni kabul ederek insan haklarıyla ilgili yükümlülüklerle sorumlu olmuştur. İlerleyen zamanda insan haklarına ilişkin temel bir anlayışın hem kamu otoritelerince hem de toplum nezdinde sağlanması konusunda uluslararası belgeler gelişmesini sağlamıştır. Türkiye'nin Avrupa Birliğine üye olma isteği, mevzuatını Avrupa Birliği müktesebatıyla uyumlu hale getirme yönünde itici bir güç olmuştur. Genel olarak insan hakları özelde ise kadın hakları ile ilgili ilerlemeler başta BM çerçevesinde gerçekleşen düzenlemelerle sonrasında ise Avrupa Konseyi'nin düzenlemeleriyle bağlantılı olmuştur.

BM bünyesinde yapılan CEDAW doğrultusunda, Anayasada, Türk Ceza Kanunu'nda ve Türk Medeni Kanunu'nda yapılan değişiklikler, Türkiye'deki kadın haklarının önceki dönemlerle kıyaslanamayacak derecede ilerlemesini sağlamıştır. Ardından Avrupa Konseyi bünyesinde hazırlanan İstanbul Sözleşmesi'ne taraf olup bütün hazırlıklarında aktif rol almış ve bu Sözleşme doğrultusunda gereken bütün hukuki düzenlemeleri ve değişiklikleri iç hukukunda yapmıştır.

Her ne kadar Türkiye 2021'de İstanbul Sözleşmesi'nden çekilmiş olsa dahi bu tarihe kadar Türk iç hukukunda yapılan düzenlemeler kadın hakları konusunda herhangi bir boşluğun oluşmasına yol açmayacak niteliktedir.

Kaynakça

- Acar, F. (2010), 'Türkiye'de Kadınların İnsan Hakları: Uluslararası Standartlar, Hukuk ve Sivil Toplum', *Kadın Hakları Uluslararası Hukuk ve Uygulama*, (Der: Gökçeçiçek Ayata, Sevinç Eryılmaz Dilek, Bertil Emrah Oder), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., 13- 22.
- Akandji-Kombe, J-F. (2007), *Positive Obligations under the European Convention on Human Rights*, Belgium: Council of Europe Pre.
- Berktaş, F. (2004), Kadınların İnsan Haklarının Gelişimi ve Türkiye, Sivil Toplum ve Demokrasi Konferans Yazıları no.7, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay.

- BM Antlaşması, <https://turkiye.un.org/tr/33499-birle%C5%9Fmi%C5%9F-miletler-antla%C5%9Fmas%C4%B1>, Erişim Tarihi: 22.02.2023.
- CCPR General Comment No. 18: Non-discrimination, <https://www.refworld.org/docid/453883fa8.html>, Erişim Tarihi: 17.05.2023.
- CEDAW Report A/CONF.177/7, *Short History of CEDAW Convention*, <https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/history.htm>, Erişim Tarihi: 04.04.2023.
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women,(2005), CEDAW/C/34/D/8/2005,https://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/protocol/decisions-views/8_2005.pdf, Erişim Tarihi:23.05.2023.
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women,(2010), CEDAW/C/51/D/28/2010, https://www2.ohchr.org/english/law/docs/CEDAW-C-51-D-28-2010_en.pdf, Erişim Tarihi: 13.05.2023.
- Committee on the Elimination of Discrimination against Women,(2015), CEDAW/C/70/D/92/2015, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2021/09/27/N1826004.pdf>, Erişim Tarihi: 13.05.2023.
- Council of Europe, *The Four Pillar of Istanbul Convention*, <https://rm.coe.int/coe-istanbulconvention-brochure-en-r03-v01/1680a06d4f>, Erişim Tarihi: 26.03.2023.
- Çağiran, M. E. (2020), *Uluslararası Alanda İnsan Haklarının Korunması*, Ankara: Turhan Yay.
- Doğan, İ. (2015), ‘BM Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi’, *İnsan Hakları Hukuku* (Ed.İlyas Doğan), Ankara: Astana Yay., 219-231.
- ECHR, (09.10.1979), Airey v. Ireland (Başvuru No: 6289/73), <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57420%22%5D%7D>, Erişim Tarihi: 27.02.2023.
- Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, <https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/EkonomikSosyalKulturelHaklarSozlesmesi.pdf>, Erişim Tarihi: 22.03.2023.
- General Directorate on the Status of Women (GDSW) of the Ministry of Family, (2020), 8th periodic report submitted by Turkey, <https://digitallibrary.un.org/record/3925>, Erişim Tarihi: 30.04.2023.
- GREVIO, (2018), Baseline Evaluation Report Turkey, <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/bitstream/handle/1/1135/ENG%20GREVIO%20Report%20Turquie.pdf%20%281%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y>, Erişim Tarihi: 25.04.2023.
- Heywood, A. (2007), *Siyaset*, Ankara: Adres Yay.
- İnsan Hakları Evrensel Beyannameesi, <https://www.ohchr.org/en/human-rights/universal-declaration/translations/turkish-turkce>, Erişim Tarihi: 22.03.2023.
- T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (2003), *Birleşmiş Milletler CEDAW Komitesine Sunulmak Üzere Hazırlanan Dördüncü ve Beşinci Periyodik*

Türkiye Raporu,
https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/10/27/CEDAW_4.ve_5._Periyodik_Rapor.pdf, Erişim Tarihi:22.04.2023.

T.C. Başbakanlık Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, (2008), *Birleşmiş Milletler CEDAW Komitesine Sunulmak Üzere Hazırlanan Altıncı Periyodik Türkiye Raporu,*
https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/10/27/CEDAW_6.Periyodik_Rapor.pdf, Erişim Tarihi: 22.04.2023.

Kadınlara Karşı Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılmasına Dair Beyanname (1967)
<http://www.un-documents.net/a22r2263.htm>, Erişim Tarihi: 04.03.2023.

Karınca, E. (2010), “Kadının Eş Şiddetinden Korunması İçin 4320 sayılı Kanunda Yapılabilecek İyileştirmeler”, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 1 (3), 325-348.

Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi,
<https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/MedeniVeSiyasiHaklaraIliskinSozlesme.pdf>, Erişim Tarihi: 22.03.2023.

Moroğlu, N. (2016), “Uluslararası ve Ulusal Hukukta Kadının İnsan Hakları”, *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13 (1), 285-317.

CEDAW, (1990), *Report of CEDAW*, Supplement No: 38 (A/45/38), <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N90/144/09/IMG/N9014409.pdf?OpenEl>, Erişim Tarihi: 30.04.2023.

Resmî Gazete, 02.07.1992 tarih ve 21272 sayı.

T.C. Başbakanlık KSGM, (1993), *İkinci ve Üçüncü Birleştirilmiş Periyodik Türkiye Raporu,*
https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/10/27/CEDAW_2.ve_3._Periyodik_Rapor.pdf, Erişim Tarihi: 30.04.2023.

T.C. Başbakanlık KSGM, (2003), *Dördüncü Beşinci Birleştirilmiş Periyodik Türkiye Raporu,*
https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/10/27/CEDAW_4.ve_5._Periyodik_Rapor.pdf, Erişim Tarihi: 30.04.2023.

T.C. Başbakanlık KSGM, (2008), *Altıncı Periyodik Türkiye Raporu,*
https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/10/27/CEDAW_6.Periyodik_Rapor.pdf, Erişim Tarihi: 30.04.2023.

T.C. Başbakanlık KSGM, (2014), *Yedinci Periyodik Türkiye Raporu,*
https://insanhaklarimerkezi.bilgi.edu.tr/media/uploads/2016/10/27/CEDAW_7.Periyodik_Rapor.pdf, Erişim Tarihi: 30.04.2023.

TBMM, (14.11.1990), TBMM Tutanak Dergisi, Dönem:18, Cilt:51.
https://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d18/c051/tbmm180510_33.pdf, Erişim Tarihi: 30.04.2023.

Uygun, O. (2015), *Devlet Teorisi*, İstanbul: On iki Levha Yay.